

UPPSALA
UNIVERSITET

Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier
Självständigt arbete 1 för grundlärare Fk-3 och 4-6, 15 hp
VT17

För en tryggare miljö i skolan

– en studie om mobbningsförebyggande åtgärder

Emma Aldevärn & Lovisa Carlberg

Handledare: August Aronsson

Examinator: Jens Eriksson

Sammanfattning

Mobbning och kränkande behandling är ett stort problem i dagens skolvärld. Det finns flera olika arbetssätt och metoder för att förebygga detta, dock är inte alla lika effektiva. Det är viktigt att skolan har kunskap om vilka åtgärder som krävs för att kunna förebygga mobbning och kränkningar. 2011 gjorde Skolverket en undersökning mellan åtta olika åtgärdsprogram för att se hur de fungerar i praktiken. Resultatet av Skolverkets undersökning blev att inget av dessa åtgärdsprogram rekommenderas fullt ut. Vår undersökning handlar därför om att jämföra två kommunala skolor i Uppsala kommun som inte använder sig av något av dessa åtgärdsprogram. Vi har undersökt dessa skolor för att vi ville ta del av deras arbetssätt och metoder och se vad de har gett för resultat, samt vad tidigare forskning rekommenderar.

För att genomföra vår studie har vi besökt två kommunala skolor i Uppsala och intervjuat fyra pedagoger på lågstadiet, två på varje skola. Under vår studie kom vi fram till att både skola X och skola Y har metoder och arbetssätt som har resulterat i minskning av mobbning och kränkningar. Studien har även visat att tidigare forskning till stor del har stämt överens med skolornas förebyggande arbete, men att varje enskild skola på bästa sätt borde anpassa sina metoder och arbetssätt till skolans förutsättningar.

Nyckelord: Kränkningar, Mobbning, Åtgärdsprogram, Stop-it, KiVa, Förebyggande

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Inledning	4
Bakgrund	5
Forskningsöversikt.....	7
Allmänna åtgärder mot mobbning.....	7
Åtgärdsprogram	10
Samarbete med föräldrar	12
Hantering av svårare fall.....	13
Teoretiska utgångspunkter.....	14
Det sociala samspelet.....	14
Syfte och frågeställningar	15
Metod.....	16
Arbetsfördelning.....	17
Didaktisk relevans	18
Analys.....	19
Skola X.....	19
Skola Y	21
Resultat av analyserna	26
Diskussion.....	29
Jämförelse mellan skolorna och forskning	29
Konklusion.....	34
Referenslista	35
Litteratur:	35
Internetkällor:.....	36

Inledning

Skolan ska vara en plats där elever får kunskap och lärdom. För vissa barn är skolan istället en plats som förknippas med ångest, oro och ensamhet. Att varje morgon ta sig till skolan med en klump i magen ska inget barn behöva vara med om.

Mobbning kan ske på många sätt, både fysiskt och psykiskt. Korridoren kan vara full med elever, fast för en enskild individ är det bara ett stort högljutt tomrum. Mobbning behöver inte endast vara elaka ord och slag, utan även en känsla av att inte finnas till. Som pedagoger vill vi alla göra något åt detta. Det finns mycket skrivet om hur man bekämpar mobbning, men vad fungerar i praktiken?

Problematiken kring mobbning är ett ämne som vi anser är väldigt intressant att studera eftersom vi båda brinner för att skolan ska vara en trygg plats för alla. I dagens samhälle är det vanligt att kränkningar sker i skolor både fysiskt och psykiskt, vilket har startat många debatter om hur vi ska göra skolan till en tryggare plats för alla. Under vår verksamhetsförslagda utbildning har vi fått en större inblick i att kränkningar är ett stort problem i skolans miljö. Vi har även under vår egen skolgång fått se och höra mycket kränkningar där det inte skedde någon förändring. Lärarna tog tag i problemen för stunden men det var inga metoder som fungerade i längden. Enligt oss är det viktigt att vi som pedagoger vet hur vi ska handskas med dessa problem och på så sätt förebygga mobbning. Skolan ska finnas till för elevernas bästa och det ska vara en plats där ingen ska känna sig rädd eller osäker.

Med denna rapport vill vi undersöka hur två olika skolor, X och Y, arbetar med att förebygga mobbning och kränkningar. De två skolorna arbetar på olika sätt med detta. En skola använder sig av KiVa som är ett åtgärdsprogram från Finland. Den andra skolan använder sig inte av något åtgärdsprogram utan har sina egna metoder. KiVa anser vi vara intressant att studera eftersom det är relativt nytt i svenska skolor och har gett en mycket positiv effekt i finska skolor, samt att det till skillnad från många andra åtgärdsprogram är evidensbaserat. Vi har också fått höra mycket positivt om användningen av KiVa i skolor i motsats till andra åtgärdsprogram. Vi vill utifrån erfarenheterna i skola X och Y få kunskap om vilka metoder och arbetssätt som ger positiva resultat inför vår framtid som pedagoger. Ett tryggt klassrumsklimat gör att eleverna får motivation till kunskap och det är även grunden till att eleverna ska trivas (Hattie, 2012, s. 217).

Vi hoppas att skolan någon gång i framtiden inte ska behöva förknippas med ångest, oro och rädsla. Skolan ska ge elever en lust till att lära och hjälpa dem att utvecklas till goda medmänniskor. Det är vårt ansvar som pedagoger att göra allt vi kan för att göra skolan till en trygg plats för alla.

Bakgrund

Mobbning och kränkningar är inte något nytt i vårt samhälle eller i skolans värld. Det har funnits så länge någon kan minnas men har uppmärksammats olika mycket. I Skandinavien var det först under 1970-talet som vi började få mer kunskap om mobbning. Termen mobbning kan dock ledas tillbaka cirka 300 år i tiden. Ordet "mobb" kom till för längesen när man i Europa försökte lösa sociala problem med våld, då betydelsen av ordet "mobb" är "den föränderliga, opålitliga hopen" (O. Björk, 1999, s. 14).

I dagens skolvärld sker det mycket mobbning och kränkningar av olika slag. Detta har resulterat i många debatter och artiklar, där det bland annat skrivs att pedagogerna på skolan inte gör något åt det som sker. Detta diskuteras bland annat i DN:s debattartikel "*Okunskap bland lärare gör att mobbningen inte minskar*". Utifrån en sammanställning från en Friendsrapport blev resultatet att över hälften av mobbningen har pågått i flera månader utan att mobbningen har upphört, vilket tyder på att skolan inte har agerat rätt. Det visar även att pedagoger har bristande kunskaper om hur de ska hantera mobbningsituationer (Arrhenius & Karlsson, 2015).

Kränkande behandling och mobbning kan ske på många olika sätt och kan delas in i verbalt, fysiskt och med gester. Det finns även direkt och indirekt mobbning. Ett exempel på direkt verbal mobbning kan exempelvis vara kränkande språk mot någon. Då sker mobbningen direkt från mobbaren till offret via ord. Indirekt mobbning är annorlunda. Det är fortfarande illa menat, men kan ske via en annan person eller i smyg, till exempel genom att sprida elaka rykten om någon. Att upprepade gånger vända ryggen till och visa att en person inte är välkommen är ett exempel på mobbning via gester (Rigby, 2008, s. 26). Olweus (1998) definition av direkt mobbning innebär aggressiva och negativa beteenden som sker öppet mot en annan elev (Olweus, 1998, s. 48). Indirekt mobbning är att någon elev blir utfryst och ett slags form av social isolering; den eleven som blir utsatt för indirekt mobbning kan till exempel ha svårt att få klasskompisar (Olweus, 1998, s. 51).

För att kunna förebygga mobbning är det viktigt att veta varför barn väljer att mobba andra. I en undersökning som utförts i Australien gav både pojkar och flickor liknande svar. De vanligaste anledningarna eleverna gav som svar till varför de mobbar var att deras offer irriterade dem och för att ge igen. En del elever svarade också att de mobbar andra för att det är kul, medan vissa elever gör det för att andra gör det. Forskning visar att barn som mobbar ofta behöver uppmärksamhet och vill dominera på skolan. Vissa barn som mobbar saknar också känslan av empati för andra och har inte heller förmågan att känna sig skamsna. Kränkande behandling handlar ofta om den sociala pressen från vänskapsgrupper (Rigby, 2008, s. 45). I läroplanen för grundskolan, förskoleklass och fritidshemmet (LGR 16) står det "Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan

trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling.” Detta ska aktivt motverkas hela tiden (Skolverket 2016, s. 7). Det är alltså skolans ansvar att eleverna ska känna sig trygga i skolans miljö och motverka kränkningar och mobbning hela tiden. I skollagen kapitel 6 “Åtgärder mot kränkande behandling” paragraf 10 § står det:

En lärare, förskollärare eller annan personal som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är skyldig att anmäla detta till förskolechefen eller rektorn. En förskolechef eller rektor som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är skyldig att anmäla detta till huvudmannen. Huvudmannen är skyldig att skyndsamt utreda omständigheterna kring de uppgivna kränkningarna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden.

Detta betyder att det är lag på att alla lärare som får kännedom om att det sker en kränkande behandling är skyldig att anmäla och göra något åt saken.

Det finns ett antal åtgärdsprogram som används inom den svenska skolan. 2011 gjorde Skolverket en utvärdering om olika åtgärdsprogramms metoder mot mobbning. Dessa var Friends, Farstametoden, Skolkomet, Lions Quest, Olweus, SET, Skolmedling och Stegvis. Skolverkets rekommendation är att inget av dessa åtgärdsprogram används fullt ut på grund av ineffektiva insatser och vissa kontraeffektiva insatser, dock kan de användas som inspiration och källor (Skolverket, 2011, s. 208). I denna utvärdering om de olika åtgärdsprogrammen fastställs att elever som medverkar i skolans förebyggande arbete mot mobbning och kränkningar aktivt är en effektiv insats mot mobbning. Undersökningen påpekar dock att kamratstödjare inte hjälper det förebyggande arbetet, snarare tvärtom: Elever som är kamratstödjare får för mycket ansvar och riskerar då att hamna i en utsatt situation istället (Skolverket, 2011, s. 17).

Ellmin (2014) diskuterar utifrån Skolverkets rapport att det är skolorna själva som ska bli bättre på att analysera problem och kartlägga skolan. De ska göra det för att få en helhetssyn på skolmiljön och vilka åtgärder som krävs. Med ett åtgärdsprogram som är manualbaserat kan det finnas en risk att skolans anställdas kompetensutveckling påverkas negativt eftersom de ska följa programmets metoder. Det som är viktigt med att förebygga kränkningar och mobbning är att pedagogerna på skolan ska vara engagerade och involvera eleverna samt att skolan ska ha kompetent personal inom ämnet (Ellmin 2014, s. 29).

KiVa är ett evidensbaserat åtgärdsprogram som har utvecklats vid Åbo universitet. Programmet har fått positiva effekter i arbetet med att förebygga kränkningar och mobbning. Några skolor i Sverige har valt att köpa in KiVa. KiVa ingår dock inte i Skolverkets utvärdering.

Forskningsöversikt

Det finns många uppfattningar om orsakerna till mobbning i skolor. Några av dessa är att mobbning sker oftare i stora städer och i stora skolor, och även att elever blir utsatta på grund av något som har med deras utseende att göra, såsom fetma, glasögon etc. Dessa uppfattningar har enligt forskning visat sig vara felaktiga. Information måste alltså sökas på andra håll för att komma fram till varför mobbning uppstår, såsom personliga egenskaper eller utmärkande reaktioner förknippat med fysisk eller psykisk svaghet eller styrka. Detta är av stor innebörd för utvecklingen av problemen. Även skolpersonalens rutiner, beteende och attityder har en stor betydelse för hur omfattande mobbningen kommer att bli i deras skola/klass (Olweus, 1999, s. 15).

Allmänna åtgärder mot mobbning

Enligt Ken Rigby (2008) är det ett misstag att tro att det finns ett visst sätt i praktiken för att motverka mobbning. Han påpekar även att det är viktigt att komma ihåg att den metod som visar positiv effekt i en skola inte behöver visa samma effekt i en annan skola. Dock nämner Rigby vissa punkter som är viktiga att tänka på. Han menar att en bra skola accepterar och blundar inte för att det finns mobbning på alla skolor, även skolan i fråga. Att en skola nekar till att mobbning sker kan handla om att skolan är rädd om sitt rykte, vilket dock kan resultera i misstankar om att skolan har något att dölja. En annan punkt som Rigby diskuterar är att skolan ska ha kunskap om att mobbning är ett stort problem som ger negativa effekter på eleverna, både de utsatta och mobbarna. De elever som mobbar har en större risk att hamna fel i livet när de gått ut skolan. Ett viktigt steg för att en skola ska minska mobbningen är att tro på att pedagogerna kan agera rätt för att förebygga detta (Rigby, 2008, s. 153–154).

Varje skola borde enligt Rigby utforma en egen unik metod som fungerar för just den skolan och skolans arbetssätt. Varje skola ska dock ha en gemensam uppfattning om vilka konsekvenser det blir beroende på vilken slags kränkande handling som utförts. Olika kriterier behöver utarbetas för hur bedömningen ska ske beroende på hur allvarlig situationen är. Exempel på dessa kriterier är bland annat den upplevda skadan av handlingen, hur översittaren har agerat i tidigare mobbningssituationer, hur benägen hen är att erkänna och stå för sina handlingar och träna på att känna empati för andra medmänniskor. Det sista kriteriet är hur villiga föräldrarna är till att samarbeta (Rigby, 2001, s. 326).

Hur lärare samarbetar med elever har en stor betydelse för graden av utsatthet i skolan. Lärarnas inflytande har också betydelse på olika områden. Det är viktigt att läraren uttrycker sig negativt om mobbning var den än förekommer, inte bara i klassrummet utan också på rasterna. När det kommer en elev som är utsatt och behöver stöd är det viktigt att läraren lyssnar noga och med omtanke. Läraren kan sedan vidta åtgärderna som krävs utifrån det som skolan har kommit överens om. Det

är också viktigt att engagera eleverna att delta i gruppdiskussioner för åtgärder för att minska mobbning. De flesta elever är emot mobbning. Genom att uppmuntra till diskussion och lära eleverna att vidta åtgärder för att förebygga mobbning, kan även eleverna ge stöd till utsatta elever. De eleverna som är intresserade av att förebygga mobbning ska läraren erbjuda att bilda en "antimobbnings arbetsgrupp", där de diskuterar hur skolan kan motverka mobbning på ett effektivt sätt med lärarens vägledning (Rigby, 2001, s. 325–326).

Enligt Dan Olweus (1998) är det inte bara i klassrummet som det sker mobbning utan även på skolgården. Därför är det viktigt att ha en hög närvaro på pedagoger under rasterna. En enkel åtgärd mot att förebygga mobbning är att skolan har ett välfungerande rastvaktsystem, där de vuxna är inställda och beredda på att ingripa snabbt och vara tydliga och konkreta när det sker en mobbningssituation. Det innebär att de ska på ett bestämt sätt visa att de inte tillåter mobbning, vilket leder till klara signaler till både dem som utsätter och deras medlöpare. Att de vuxna ingriper betyder även att de tar parti för dem som blir utsatta. Det är viktigt att de ingriper även om de bara misstänker att det sker någon sorts kränkning eller mobbning. Det är även viktigt att hålla "extra" koll på den som tidigare har varit utsatt. Huvudregeln för rastvakterna bör vara "hellre ingripa för ofta än för sällan" (Olweus, 1998, s. 53–54). Om det är en pedagog som är ute på rasten och väljer att inte ingripa när hen ser en mobbningssituation, innebär det att pedagogen ger ett tyst godkännande av det beteendet som mobbaren utför. Detta kan innebära en större risk att den eleven fortsätter, eftersom det inte medför några negativa konsekvenser (Olweus, 1998, s. 54). Det är även viktigt att det finns aktiviteter på rasterna och en välplanerad skolgård. De elever som mobbar gör det troligtvis mer när de har långtråkigt och vill göra tillvaron mer spännande. Att skolan har positiva och roliga aktiviteter på rasterna är ett bra sätt att förebygga mobbning. Det finns platser på skolgården där det förekommer mer mobbning än på andra ställen, exempelvis platser som är lite gömda, som till exempel toaletterna. Där är det viktigt att rastvakterna har extra koll (Olweus, 1998, s. 55).

Olweus (1998) diskuterar även åtgärder på individnivå. Detta innebär att förändra beteenden hos den enskilda eleven som pedagogerna misstänker eller vet är inblandad i mobbningssituationer (Olweus, 1998, s. 52). Om det finns en misstanke om att mobbning förekommer i klassen är det viktigt att läraren agerar snabbt och inte väntar med att agera. Enskilt samtal med mobbaren/mobbarna och den utsatta ska ske snabbt. Syftet med samtalet är först och främst att mobbarens beteende ska upphöra. Det ska tydligt framgå i samtalet att det inte är acceptabelt med mobbning i klassen och på skolan. När de enskilda samtalen har genomförts kan det vara vettigt att samla in de inblandade och där igen förklara att det är oacceptabelt med mobbning. Det är också viktigt att påpeka att om inte mobbningen upphör kommer det att bli kraftigare åtgärder för att förebygga mobbningssituationen. De elever som är utsatta är oftast oroliga elever som inte står i centrum och inte känner sig trygga med att berätta för en vuxen vad de får utstå. Detta handlar

ofta om att den utsatta eleven har blivit hotad med mer kränkningar om hen berättar för någon. Därför är det viktigt att skolan kan garantera säkert skydd mot trakasserier till mobboffret. Situationen måste alltid följas upp tills beteendet hos mobbaren/mobbarna helt upphört och den utsatta eleven måste kunna lita på att de vuxna vill och kan hjälpa. För att kunna ge den mobbade eleven trygghet ska det finnas ett nära samarbete mellan skolan och hemmet (Olweus, 1998, s. 76–77).

Ett annat perspektiv som Olweus (1998) diskuterar är åtgärder på klassnivå som inkluderar/innefattar klassen som helhet (Olweus, 1998, s. 52). Det är viktigt att ha några enkla konkreta regler rörande både direkt och indirekt mobbning som läraren tillsammans med elever kommer fram till (Olweus, 1998, s. 62). Innebörden i reglerna borde vara tydliga så att alla elever förstår betydelsen av dessa. Reglerna är troligtvis viktigast för de elever som mobbar och de aggressiva eleverna eftersom de inte alltid är medvetna om hur mycket deras beteende åstadkommer lidande och skada (Olweus, 1998, s. 63–64). Detta gör att eleverna gradvis får en gemensam förståelse hur klassens regler ska tolkas, vilket leder till att det blir enklare att sätta mobbningssituationer i ett sammanhang (Olweus, 1998, s. 63). Det är viktigt att eleverna har en engagerad diskussion om vilka regler som ska gälla angående mobbning och kränkningar, eftersom eleverna då känner att de har ett större ansvar. Olweus påpekar tre stycken regler som han anser är naturligt att utgå ifrån eftersom det rör både direkt och indirekt mobbning. Dessa regler lyder:

“Vi ska inte mobba andra.”

“Vi ska försöka hjälpa elever som blir mobbade.”

“Vi ska vara tillsammans också med elever som lätt blir ensamma” (Olweus, 1998 s. 62).

Med den första regeln, som innebär att det är oacceptabelt med mobbning, kan läraren försöka bearbeta och diskutera med eleverna att det inte är skvaller när de berättar för föräldrar eller lärare om de ser en mobbningssituation eller själva blir utsatta. Om det till exempel är en elev som berättar att det är en annan elev som blir utsatt, följer denna elev den andra regeln som visar på att eleven inte skvallrar utan visar medkänsla och tar parti för den utsatta eleven. Den sista regeln innebär huvudsakligen att upphäva effekten av tendenser till social isolering och utfrysning. Elever kan oftast själva ge olika förslag till vad som kan göras för att klasskamrater som är ensamma ska vara med på olika aktiviteter (Olweus, 1998, s. 64).

För att eleverna ska få en förståelse för vilka beteenden som omfattas av reglerna finns det flera metoder att tillämpa. Det finns många olika typer av pedagogiska material att tillgå, så som filmer och barn- och ungdomslitteratur. Det är dock viktigt att läraren väljer ut material som inte ger felaktiga uppfattningar om de utsatta och mobbarna, eftersom det då inte blir en bra utgångspunkt för diskussioner i klassen. Syftet med högläsningen är att eleverna ska öka sin medkänsla för de

utsatta eleverna utan att därigenom lära sig nya sätt att mobba. En annan metod är enkla rollspel med klassen. Rollspelen kan utgå både från att spela upp konkreta situationer i den egna klassen eller generella mobbningsituationer. Användning av rollspel kan även lära de ”neutrala” eleverna vad de kan göra för att förebygga till exempel utfrysning eller pågående mobbning. Efteråt är det viktigt att ha en diskussion om vad eleverna har spelat upp samt förklara skillnaden mellan verklighet och rollspel (Olweus, 1998, s. 63). Genom att ha diskussioner och samtal om reglerna har läraren en möjlighet att påverka normerna hos eleverna. Där kan läraren diskutera och klargöra vad passiv medverkan i mobbningsituationer är och innebär. Då lär sig eleverna att de elever som deltar passivt är medlöpare i situationen, att de har ett individuellt ansvar och att de inte kan skylla på andra (Olweus, 1998, s. 64).

Att läraren ger mer beröm och uppmärksamhet till eleverna både när det gäller hur eleverna uppför sig mot varandra och hur de presterar i skolarbetet är ett viktigt medel för att påverka elevernas beteende. Det här arbetssättet gör att eleverna lättare kan ta åt sig kritik för oönskat beteende och ändra sitt beteende om de känner sig uppskattade. De elever som är aggressiva, utsätter andra för mobbningsituationer och de som lätt påverkas av vad andra gör, ska få uppskattning om de låter bli att agera som de brukar göra i olika situationer. I de flesta fall räcker det dock inte att ge mycket beröm och vara förstående för att aggressiva elever ska ändra sitt beteende och uppförande. Att kombinera mycket uppskattning för positiva beteenden och aktiviteter med konsekventa bestraffningar för oönskat beteende uppnår bättre resultat (Olweus, 1998, s. 65).

Målsättningar för att förebygga mobbning kan både vara negativa och positiva. För dem som är utsatta för mobbning kan positiva målsättningar göra att de känner sig tryggare i skolan och få ett bättre självförtroende. För dem som mobbar är det viktigt att dämpa det negativa beteendet men samtidigt ge positiv förstärkning. För att målsättningarna ska förverkligas är det viktigt att visa medvetenhet och engagemang och att alla vuxna på skolan och i hemmen blir medvetna om mobbningen som sker på skolan. De vuxna på skolan ska med engagemang och tydligt agerande förändra den negativa situationen. För att arbeta med att förebygga mobbning på den enskilda skolan är det viktigt att kartlägga skolan för att se var och hur mycket mobbning som sker. Detta kan utföras med hjälp av enkäter som eleverna svarar på anonymt. På så sätt får skolan reda på hur ofta lärarna ingriper för att åtgärda problemen, samt hur stor omfattningen av mobbning är på skolan. När alla enkäter sammanställts blir det tydligt hur många elever som är inblandade. En av de viktigaste punkterna är att de vuxna på skolan visar ett starkt engagemang när de ska genomföra det efterföljande åtgärdsprogrammet (Olweus, 1998, s. 51).

Åtgärdsprogram

I Skolverkets (2011) undersökning om de olika åtgärdsprogrammen framkom det att elever som medverkar i skolans förebyggande arbete mot mobbning och kränkningar aktivt är en effektiv insats mot mobbning. Undersökningen påpekar dock att kamratstödjare inte hjälper det förebyggande arbetet, snarare tvärtom. I rapporten menar de att elever som är kamratstödjare får för mycket ansvar och då riskerar att hamna i en utsatt situation istället (Skolverket, 2011, s. 17). Roger Ellmin diskuterar utifrån Skolverkets undersökning att de åtta åtgärdsprogrammen kan öka risken för mobbning på skolan. Det som är viktigt är att skolorna systematiskt arbetar med rutiner och förhållningssätt där alla pedagoger, övrig personal samt eleverna ska engageras och vara delaktiga i analyser och åtgärder för att skapa goda relationer. Enligt Ellmin fungerar inte åtgärdsprogrammen om eleverna får roller, makt och ansvar för att förebygga kränkningar och mobbning. Eleverna ska till exempel inte vara kamratstödjare som fungerar som personalens förlängda arm för att förebygga kränkningar och mobbning (Ellmin, 2014, s. 49)

Olweus (1998) diskuterar om åtgärder mot mobbning utifrån ett åtgärdsprogram som han har forskat fram tillsammans med andra, och framhåller att dessa åtgärder är användbara i alla åtgärdsprogram mot mobbning (Olweus, 1998, s. 48). Han diskuterar åtgärdena utifrån olika perspektiv: Skolnivå, klassnivå och individnivå. Åtgärder på skolnivå innebär inte att lärarna ska koncentrera sig speciellt på de elever som blir utsatta eller utför mobbning eller kränkningar. Istället ska skolan arbeta med en gemensam inställning mot mobbning på skolan som helhet. När en enskild skola har bestämt sig för att börja med åtgärder för att förebygga mobbning är det viktigt att ha en studiedag om det. Den dagen ska alla som arbetar på skolan vara med. Dagen ska innehålla resultat från enkäter som tidigare gjorts för att kunna kartlägga skolan, och diskutera utifrån resultatet. Det främsta målet med studiedagen är att de ska ta fram en övergripande handlingsplan för att förebygga mobbning och kränkningar som ska följas under en längre tid. För att handlingsplanen ska bli så detaljerad och konkret som möjligt är det viktigt att diskutera och arbeta igenom de förslag till åtgärder som framkommer under dagen. Dessa åtgärder ska alla i hela skolan vara överens om. Även om lärare kanske väljer att lägga större vikt på vissa åtgärder i deras respektive klass är det viktigt att det finns åtgärder som hela skolan ska följa (Olweus, 1998, s. 52–53).

Rigby (2008) nämner sju riktlinjer som ett antimobbningsprogram bör innehålla för att bli så effektivt som möjligt.

- För att motverka kränkningar och mobbning i alla dess former ska skolan tillsammans med all personal och alla elever skapa en stark och positiv yttring för att utforma en bestämd målsättning för hur problemen ska hanteras.
- En tydlig definition av vad mobbning innebär med tydliga exempel.
- Tillkännage för alla individer på skolan och föräldrarna att alla har rätt att inte bli förödmjukade eller antastade av någon annan.

- Tydliggöra att om någon ser att någon bli kränkt eller mobbad har hen ett ansvar att försöka stoppa mobbningen.
- Uppmana föräldrar och elever att säga till skolans personal om de oroar sig för kränkningar och mobbning.
- Ha en generell förklaring om hur skolan behandlar problem för mobbning
- Bestämma en plan om att analysera programmet efter en kort tid.

Dessa riktlinjer ska utvecklas med ett aktivt samarbete som inkluderar alla involverade –lärare, elever och föräldrar, för att fastställa det som upplevdes effektivt (Rigby, 2001, s. 325).

KiVa-programmet införs i skolorna med två dagars utbildning för pedagogerna som är med i KiVa-teamet. Den största delen av lärandeprocessen sker under själva programmets gång med hjälp av KiVa-teamets manual. I KiVa-programmet ingår två varianter av aktiviteter. Den första är universella åtgärder, som till exempel förebyggande elevlektioner (Ahtola et al. 2012, s. 852). Dessa elevlektioner ska ske en gång i veckan vilket motsvarar 20 lektioner under ett läsår (Ahtola et al. 2012, s. 854). Lektionerna har olika rubriker om vad som kommer att diskuteras under lektionen. Den andra varianten är indikerade åtgärder, för att uppmärksamma vuxna hur de ska hantera akuta fall av mobbning (Ahtola et al. 2012, s. 852).

Samarbete med föräldrar

Enligt O'Moore och Minton är det nödvändigt att involvera föräldrar i hur skolan tillsammans med dem kan arbeta för att minska mobbning och kränkande beteende. Föräldrar är också en kritisk grupp som oftast fortare får reda på om mobbning sker eftersom barn är mer benägna att berätta för sina föräldrar om de blivit utsatta för mobbning eller kränkande behandling. Många föräldrar känner också att de har behovet av att få tips om hur de ska handskas med ett barn som blir utsatt för mobbning men också om deras barn utsätter andra barn för mobbning (O'Moore & Minton, 2002, s. 15). O'Moore och Minton nämner även att alla elever måste få kunskap om vad mobbning faktiskt innebär så att de ska veta när det som sker klassas som mobbning. Mobbning sker avsiktligt. Mobbaren har som syfte att skada sitt offer psykiskt eller fysiskt. Det är även också något som sker upprepade gånger och ett barn som inte kan försvara sig själv (O'Moore och Minton, 2002, s. 71).

Det är viktigt att det finns ett bra samarbete mellan skolan och hemmet för att effektivt kunna arbeta med att förebygga mobbning. Detta kan ske genom att skolan har allmänna föräldramöten som inkluderar alla föräldrar på skolan och ibland även eleverna. Det är också bra att ha telefonkontakt med föräldrarna och utnyttja dessa parallellt med varandra. Om skolan har bestämt sig att de ska använda sig av ett åtgärdsprogram och öka förebyggandet av mobbning och kränkningar är det viktigt att informera det till alla föräldrar och ge en inbjudan till samarbete. Detta kan lämpligast göras vid ett allmänt föräldramöte där även resultaten från enkäterna kan redovisas

från de olika årskurserna. Av en kunnig pedagog på skolan får föräldrarna en översikt vad forskningen har visat om mobbningens utsträckning och orsaker. Det är även viktigt att berätta om handlingsplanen och diskutera med de närvarande om vilka åtgärder som skolan har valt att satsa på (Olweus, 1998, s. 57). Pedagogen ska även lyfta fram att de kommer att åtgärda både svåra och lättare fall av mobbning (Olweus, 1998 s. 58).

Det naturligaste är att det är klassföreståndaren som informerar föräldrarna när ett mobbningsfall uppstår eftersom de flesta föräldrar vill veta vad som händer så att de kan vara med och påverka. Detta gäller både den utsatta elevens föräldrar och mobbarens föräldrar. Ofta är det bra att ordna ett möte mellan alla inblandade, både elever och föräldrar för att tillsammans komma fram till hur problemet ska lösas. Dessa möten bör även följas upp för att se hur situationen förändrats. Ibland kan klassföreståndaren känna att det blir spänt mellan de inblandades familjer och det kan då vara bra att först ha ett enskilt samtal med en familj innan det ska diskuteras gemensamt. I svårare förhållanden kan även skolpsykologen kopplas in i det gemensamma mötet (Olweus, 1998, s. 78).

Hantering av svårare fall

Om det sker ett svårare fall av mobbning är det ofta nödvändigt att använda sig av en formell metod som innebär att pedagogerna intervjuar dem som är inblandade, mobbaren eller mobbarna, de utsatta, vittnen samt har möten med de inblandades föräldrar. De som tar hand om de svårare fallen är ofta de pedagoger som är mest kompetenta inom ämnet. Är det nödvändigt kan påföljden för mobbaren bli avstängning. Under hantering av mobbare är det klokt att undvika personliga påhopp och istället ge hen en chans att ställa saker tillrätta. Om den som utfört den kränkande handlingen visat vilja att förbättras och inte återupprepat något liknande kan dokumentationen som skrivits tas bort (Rigby, 2001 s. 326). Ett fall som inte är lika allvarligt kan behandlas mindre formellt av en pedagog. Detta kan innebära att pedagogerna föreslår hur mobbaren kan uppföra sig på ett bättre sätt samt att ge en varning. Rigby lyfter fram forskaren Anatol Pikas som har lanserat den mest effektiva metoden för att lösa just dessa problem. Metoden är känd som "Shared concern method". Denna innebär att pedagogerna har inledande samtal, först med enskilda elever som har utfört kränkande handling/handlingar och sedan med den utsatta. Efter de enskilda samtalen ska alla inblandade sitta tillsammans för att komma fram till en slutgiltig åtgärd till problemet.

För att sammanfatta det Rigby diskuterat här ovan är det generellt bäst att prata med mobbarna på egen hand utan en stödgrupp. När pedagogerna pratar ensam med eleverna är de ofta benägna att ta till sig pedagogens oro för den utsatta. Mobbaren accepterar också lättare att den ska förändra sitt beteende om pedagogerna visar respekt och inte förhör eleven som en brottsling. Det är viktigt att pedagogerna framkallar konkreta förslag från mobbaren för att åtgärda situationen, samt att kontakten måste upprätthållas tills den kränkande handlingen är helt löst (Rigby, 2001 s. 328).

Teoretiska utgångspunkter

Det finns många olika definitioner av ordet mobbning. Ordet mobbning kommer ursprungligen från det engelska ordet "mob" som betyder att det i allmänhet är en större anonym grupp som är aktiv. Ordet mobbning används även flitigt när det är en enskild individ som kränker och trakasserar en annan individ. Det är dock viktigt att påpeka att trakasserier sker både enskilt och i grupp. Olweus (1998) definierar mobbning "*En person är mobbad när han eller hon, upprepade gånger och under en viss tid, blir utsatt för negativa handlingar från en eller flera personer.*" (Olweus, 1998, s. 4). När en person tillfogar en annan individ skada eller framkallar obehag är det en negativ handling som kan ske både verbalt och fysiskt. Verbala handlingar betyder att en person hotar och säger elaka ord medan fysiska handlingar handlar om knuffar eller slag mot en annan individ (Olweus, 1998, s. 4). En sak som Olweus påpekar är att det inte kan kallas mobbning när det är två ungefär lika starka personer som bråkar. Mobbning sker alltså när en svagare person inte kan försvara sig utan är helt hjälplös. En annan definition av begreppet mobbning är när det upprepade gånger sker aggressiva handlingar mot en individ (Wrethander Bliding, 2007, s. 5).

Skolverket (2016) definierar mobbning som en upprepad kränkande handling vilket då tyder på att har en elev blivit utsatt en gång definieras det som en kränkning istället för mobbning (Skolverket, 2016). Skillnaden mellan kränkningar och mobbning är att mobbning sker upprepade gånger medan kränkningar sker en gång.

Det sociala samspelet

En teoretisk utgångspunkt för vår studie är det sociala samspelet mellan de olika aktörerna på skolan – elever och pedagoger (Wrethander-Bliding, 2007, s. 43). På skolan möts både elever och vuxna under en längre tid och förväntas då samspela och kunna hantera relationer. På skolan kan det skapas konflikter, ovänskap och vänskapsrelationer. Det viktigaste när det gäller att ha ett socialt samspel är att alla aktörer på skolan visar engagemang och att skolan lägger ner mycket arbete på det (Wrethander-Bliding, 2007, s. 7). Det interaktionistiska perspektivet innebär att det viktigaste hos en individ är relationer, situationer och att aktivt tolka budskap. För att kunna uppnå detta är det dels viktigt att ha ett samspel som innebär gemensamma betydelser där alla begriper samma sak på samma sätt, dels att göra den sociala situationen meningsfull (Hwang & Nilsson, 2011, s. 69). Vi kommer att fokusera på det sociala samspelet när det gäller hur skolan förebygger kränkningar och mobbning där alla är involverade.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att studera vilka metoder och arbetssätt två olika skolor arbetar med för att förebygga mobbning i jämförelse med vad forskning säger.

Forskningsfrågor:

1. Vilka metoder och arbetssätt använder skolorna för att förebygga mobbning?
2. Vad har de olika metoderna resulterat i?
3. Hur motsvarar skolornas arbetssätt och resultat vad forskningen säger?

Metod

Vi valde att fokusera på ämnet mobbning på lågstadiet eftersom vi anser att det är mest relevant för oss då det är på lågstadiet vi kommer att jobba i framtiden. Skolorna vi har besökt är två kommunala skolor i Uppsalaområdet. Vi har valt två skolor som använder sig av olika metoder för att förebygga mobbning, eftersom detta ger oss en möjlighet till jämförelse. En av skolorna använder sig inte av något färdigt åtgärdsprogram och den andra skolan använder sig av åtgärdsprogrammet KiVa som inte undersökts i Skolverkets rapport. Vi valde dessa två skolor på grund av att vi vill se hur en skola arbetar med sitt eget arbetssätt och hur en annan skola arbetar med KiVa som är en relativt ny metod i Sverige. Vi valde att intervjua två pedagoger på lågstadiet från varje skola där vi undersökte hur personalen arbetar med att förebygga kränkningar och mobbning utifrån deras arbetssätt och metoder. Enligt oss var intervjuer det bästa alternativet eftersom vi kände att vi skulle få en bra grund till vår undersökning och frågeställning. Det är också lättare att få utförliga svar via intervjuer eftersom vi fick möjlighet att ställa följdfrågor, vilket inte är utförbart via enkäter.

Vi använde oss av kvalitativa intervjuer eftersom vi ville ställa så tydliga och enkla frågor som möjligt för vår studie. Det innebar också att vi fick innehållsrika och fördjupade svar på det vi sökte då vi ställde frågor utifrån vår frågeställning (Trost, 2010, s. 25). Vi valde att intervjua en pedagog i taget. När det är flera i en intervju kan det bli svårt för den som är tystlåten att få fram sina åsikter eftersom den som är språksam lätt tar över intervjun (Trost, 2010, s. 67). Personer i grupp kan även lätt påverka varandras åsikter och svar vilket leder till majoritetssynpunkter (Trost, 2010, s. 68).

Inför intervjuerna hade vi förberett relevanta frågor som gav relevanta svar till vår frågeställning. Vi spelade in intervjuerna så att ingen viktig information försumrades. Pedagogerna vi intervjuade är de pedagoger som är mest involverade hur skolorna arbetar med att förebygga mobbning för att få fram den fördjupade kunskapen. Pedagogerna blev innan intervjun informerade om att de skulle vara anonyma. De fick även ta del av underlaget för vår studie och syftet med denna. På så sätt kunde de välja om de ville delta eller inte, vilket är en av de etiska aspekterna som vi har haft i åtanke i vår undersökning (Vetenskapsrådet, 2002, s. 7).

Efter intervjun på skola Y fick vi med oss lärarens handbok till KiVa-åtgärdsprogrammet så att vi skulle få ta del av mer information om hur de ska gå tillväga. På intervjun fick vi reda på att det finns två metoder men att skola Y har valt att använda den ena metoden. Vi fick ta del av lärarhandboken som utförligt beskriver de båda metoderna, hur läraren ska gå tillväga samt hur KiVa-lektionerna är uppbyggda.

Utifrån intervjuerna har vi jämfört skolornas arbetsätt och metoder med forskningen. Detta har vi genomfört via empiriska studier. Vi ville få insikt om tidigare forskning används i praktiken eller om skolorna har egna sätt att förebygga kränkningar.

Arbetsfördelning

Under arbetets gång har vi tillsammans sökt upp empiriska studier som varit relevanta för vår undersökning. Därefter har vi delat upp materialet och sökt referenser på varsitt håll. Vi har enskilt formulerat text utifrån den forskning vi tog oss an, men har tillsammans efteråt diskuterat våra texter och korrigerat dem.

Under de fyra intervjuerna valde vi att sitta med på alla tillsammans men vi tog extra ansvar för två var. Lovisa Carlberg tog ansvar för intervjuerna på skola X och Emma Aldevärn tog ansvar för intervjuerna på skola Y. Under de två intervjuerna där en av oss hade ansvar ställdes grundfrågorna och den andra av oss kunde då flika in med följdfrågor samt anteckna det viktigaste. Detta var ett genomtänkt val eftersom vi är samspelade, och enligt Trost (2010) kommer intervjuerna då troligtvis att få en bredare förståelse och informationsmängd (Trost, 2012, s. 67). På samma sätt som vi delade upp forskningen delade vi också upp analysen av intervjuernas resultat som vi sedan tillsammans korrigerade. Vi transkriberade de intervjuerna som vi själva hade ansvar för.

Didaktisk relevans

Så länge det finns kränkningar och mobbning i skolans miljö kommer det att påverka både eleverna och undervisningen. Det som sker under rasterna kan komma in i klassrummet och påverka undervisningen då det finns konflikter som måste lösas och som tar tid från lektionen. Det påverkar även elevernas motivation att lära sig att koncentrera sig när det finns ett osäkert klassrumsklimat. Att det finns ett tryggt och säkert klimat i klassrummet är den största faktorn för att eleverna ska trivas. Mobbning bidrar även till ångest hos eleverna vilket påverkar lärandeprocessen (Rigby, 2008, s. 153). Enligt LGR 16 ska skolan förmedla allas lika värde och solidaritet med svaga och utsatta. Det är skolans uppgift att bidra till lärande och att elever vill lära sig (Lgr, 2016, s. 7), vilket försvåras om det pågår mobbning på en skola och om lärare inte har kunskap om hur detta ska motverkas. Ju bättre kunskap lärare har kring det förebyggande arbetet, desto lättare går det att snabbt lösa konflikter som till exempel har skett på rasten på ett bra sätt. Detta bidrar då till att undervisningen blir mindre påverkad eftersom läraren tar tag i problemet direkt och löser det.

Analys

Vi har valt att kalla de kommunala skolorna för X och Y. Under intervjuerna på skola X kallar vi de intervjuade för pedagog 1 och pedagog 2. På skola Y som använder sig av KiVa-programmet kallar vi de för pedagog 3 och pedagog 4. I detta avsnitt kommer intervjuerna att analyseras på vardera skola. Vi kommer också att jämföra skolornas resultat och se vad som är gemensamt och var det skiljer.

Skola X

På frågan om det förekommer mobbning och kränkningar på skola X svarar de båda pedagogerna att det förekommer mobbning och kränkningar på skolan. Pedagog 1 svarar att det absolut sker kränkningar medan mobbning sker i mindre grad och oftast inte grova fall. Att pedagogerna på skolan är medvetna och står för att det sker mobbning och kränkningar är enligt Rigby (2008) ett steg i rätt riktning för att kunna motverka och förebygga problemen (Rigby, 2008, s. 153). Både pedagog 1 och 2 berättar att alla pedagoger på skolan vet vad begreppet mobbning innebär, eftersom de har en bra kommunikation med klasslärarna och alla är involverade i det förebyggande arbetet.

Pedagog 1 och 2 förklarar att metoderna och arbetssätten som skola X använder sig av är ”stop-it”, ”smile” och ”vip”. Pedagogerna förklarar att ”smile” är lektioner som handlar om känslokontroll, hur eleverna ska vara mot varandra och hur de sköter sig. (Under Lovisa Carlbergs verksamhetsförlagda utbildning på skola X fick hon ta del av smile-lektioner där elever i smågrupper tillsammans med två pedagoger hade diskussioner och gjorde rollspel. Dessa lektioner sker tre gånger i förskoleklass och i fyran, samt 20 gånger i tvåan). ”Vip-lektioner” är värdegrundsövningar i praktiken som helst ska ske en gång i veckan under lektionstid. Varje klass har fem stycken kamratstödjare som stop-it-gruppen har valt ut. Gruppen kamratstödjarna består av både elever som är tydligt skötsamma och en till två elever som är ”mitten mellan” för att de också ska lyftas och få ansvar. Pedagog 1 förklarar även att det är stop-it-gruppen som väljer ut kamratstödjare, eftersom alla tre är pedagoger som känner alla elever på skolan och de inte vill att kamratstödjarna ska röstas fram av elever. De fem eleverna som väljs ut är kamratstödjare under två års tid. Om det inte fungerar med någon elev så byts denna ut. Det är först i årskurs 2 som eleverna blir kamratstödjare. Pedagog 2 påpekar att i de lägre åldrarna får eleverna istället ta del av relevanta filmer som handlar om mobbning för att få kunskap om detta ämne, till exempel Pelle Svanslös.

Pedagog 1: *”Tillsammans med klassläraren så pratar vi så att vi försöker få inte bara de fem mest proptra kanske som vi vet sköter sig bäst utan nån som är lite mitten mellan, så att man försöker lyfta de lite grann och ge de förtroende. Och flera gånger så har det ju, eh.. de personerna misslyckats med det, med att lyfta sig själva då*

med det här uppdraget, så då har vi fått byta. Men vi försöker liksom ha en kanske tre eller fyra av de här fem ska vara små klippor liksom.”

Stop-it består av tre stycken pedagoger som arbetar med kartläggning. Pedagog 2 förklarar att kartläggningen sker utifrån enkäter som innehåller tre frågor som hela klassen svarar på. Därefter sammanställer stop-it-gruppen svaren på enkäterna med en grön, en gul och en röd penna. Då kan stop-it-gruppen lättare utifrån sammanställningen från enkäterna rikta frågor till de fem kamratstödjare som är i klassen det handlar om. Denna kartläggning tillsammans med kamratstödjarna sker tre till fyra gånger varje läsår. Under kartläggningen har stop-it-gruppen med sig klasslistan för att säkerställa att alla elever uppmärksammas och får på så sätt information om varje elev, till exempel vilka de leker med på rasten.

Pedagog 2: “Kartläggningen, där de får fylla i en enkät på tre frågor, och det får de ju göra redan från årskurs 2 och den här enkäten följer med ända upp till årskurs 5 och då får de ju göra det några gånger under ett läsår, fylla i den så den är ju igenkännande, och det tror jag är jätteviktigt för, eh, ja så att det inte blir nya frågor hela tiden utan att det är, jag tror att det är jätteviktigt och där då också, det tror jag är, det är ju också en stor påverkan, för vi får ju ibland veta mer än vad läraren får veta.”

Klassläraren har ett ansvar tillsammans med kamratstödjarna att varje vecka ha ett samtal där de pratar om vad som skett på rasterna och om de har uppfattat något oroväckande. Syftet med detta är att tidigt fånga upp signaler om att mobbning håller på att bryta ut, vilket gör att det troligtvis är lättare att förebygga innan den sker. Pedagog 1 påpekar att eleverna som är kamratstödjare är duktiga på att informera om det som hänt vilket har gjort att kvalitén på det förebyggande arbetet har ökat. Det är dock inte bara kamratstödjarna som har ett ansvar utan alla elever har en skyldighet att berätta för en vuxen om någonting har hänt. I varje klassrum finns det en bild på en medlöparcirkel så att alla elever ska vara medvetna om vad mobbning är och att alla har ett ansvar att hjälpa till att förebygga detta.

Pedagog 1: “De är jätteduktiga på att berätta, vi får otroligt mycket information, så sen vi började med det här så har det blivit en jättejättestor skillnad, på effektiviteten av kvaliteten, kvalitén i vårt förebyggande arbete. Det är förebyggande som vi vill jobba, vi vill ju inte sitta med mobbningsfall och när det blivit riktigt allvarligt.”

När vi frågar pedagogerna om hur föräldrarna involveras i deras arbete berättar de båda att all information finns på hemsidan och att skolan även skickar hem en folder med information när eleverna går i de yngre årskurserna. Pedagog 2 förklarar att stop-it-gruppen presenterar sig för föräldrarna under föräldramöten och anser att skolan i det stora hela har ett bra förtroende hos föräldrarna. Pedagog 2 nämner dock att det kanske skulle vara bra att på något sätt få in föräldrarna ännu mer i arbetet. Detta är också något som forskningen säger, att det ska finnas ett bra samarbete med föräldrarna och att de ska involveras i arbetet och veta vad som händer (O’Moore och Minton, 2002, s. 15).

Om en mobbnings- eller kränkningssituation har uppstått förklarar både pedagog 1 och 2 att det är viktigt att prata enskilt med eleverna som är inblandade. Detta görs av stop-it-gruppen om inte klassläraren själv känner att hen kan lösa det på egen hand. Pedagogerna påpekar även att det är viktigt att visa att de inte vill anklaga eleverna utan att det är viktigt att få dem att förstå att pedagogerna är där för att de bryr sig om eleverna. Målet med samtalen är att eleverna ska känna sig positiva när de går därifrån. Efter ett samtal med eleverna i fråga har pedagogerna i stop-it-gruppen alltid ett uppföljande samtal någon vecka efter det första samtalet för att se hur situationen ser ut i nuläget. Har det inte skett en förbättring kopplas föräldrarna in och sker det ännu ingen förbättring av situationen anmäls det till skolledningen.

Båda pedagogerna berättar för oss att de för några år sedan hade två kamratstödjure från varje klass enligt Friends-modellen, men att det enligt skola X inte var ett effektivt sätt att motverka mobbning. Pedagog 1 förklarar att eleverna då fick sitta tillsammans med stop-it-gruppen och göra värdegrundsövningar som sedan skulle utföras i klasserna. Under samtalen med stop-it-gruppen var det blandat med kamratstödjure från olika klasser eftersom det bara var två representanter från varje klass. Eleverna kände sig då inte lika bekväma med situationen eftersom de blev blyga och inte kände de andra eleverna så bra. Pedagog 2 påpekar även att två kamratstödjure inte var tillräckligt för att se och höra allt som hände. Med fem kamratstödjure är det fler ögon och öron som ser och hör eftersom det är mer ”grenat” i gruppen. Stop-it-gruppen träffar också bara kamratstödjure från samma klass så att eleverna känner sig bekväma. Enligt de båda pedagogerna är detta den största framgången för skolan eftersom metoden har minskat både kränkningar och mobbning, även av grövre slag. Pedagogerna känner också att de ser eleverna mycket bättre än vad de gjorde innan. Skola X är nöjd med arbetet och hoppas kunna fortsätta på samma sätt i framtiden. Båda pedagogerna berättar även att de ska åka till Åland i vår för att undersöka hur KiVa-programmet fungerar. Detta var naturligtvis intressant att höra eftersom vi även studerar en KiVa-skola i vårt arbete.

Pedagog 2: *“Sen vi ökat på från 2 kamratstödjure till 5 så har vi, uhm, förebyggande, uhm har vi kunnat tagit tag i fallen direkt innan det har blivit någon större mobbning. Det tycker jag är det största resultatet faktiskt, att de är fler.”*

Skola Y

På frågan om det sker mobbning och kränkningar på skola Y svarar pedagog 3 att det sker precis som på alla andra skolor. Pedagog 4 svarar att det sker, men inte “riktig mobbning”. När skola Y blev en KiVa-skola har information om vad mobbning är och hur den ska förebyggas blivit betydligt bättre, berättar pedagog 3. Detta beror på att pedagogerna som är med i KiVa-teamet har varit på utbildningar och det är KiVa-teamet som sedan har utbildat all personal på skolan, även

kökspersonal och lokalvårdare. Under utbildningarna förklarar de vad mobbning är och skillnaden mellan mobbning och kränkningar och hur skolan ska förebygga detta. Detta har resulterat i att alla medarbetare på skolan är mycket insatta i hur skolan arbetar utifrån KiVa-modellen, samt att de är extra uppmärksamma, påpekar pedagog 3 och 4. På skola Y har de alltid jobbat med mobbning på ett mycket bra sätt, därför blev det ingen nyhet för pedagogerna, berättar pedagog 3. I KiVa-teamet ingår även personal från elevhälsoteamet vilket underlättar arbetet när pedagogerna ska förstå varför just en specifik elev mobbar. Om det till exempel är problem hemma kan elevhälsoteamet ta hand om det direkt istället för att det ska behöva ta flera veckor innan skolan gör någonting åt situationen.

Pedagog 3: *“Ja, det gör det, som på alla andra skolor.”*

Metoderna och arbetssätten som skola Y använder sig av för att förebygga mobbning och kränkningar sker utifrån KiVa-modellen. I början av varje termin för årskurs 1–6 har de ett trygghetssamtal där eleverna svarar på frågor om tryggheten på skolan och en trygghetsvandring där de undersöker säkra och osäkra platser på skolan. Därefter skickar skolan iväg svaren till KiVas huvudkontor som analyser svaren som sedan skickas tillbaka till skolan. Skola Y får då en uppfattning om vad de ska börja att jobba med utifrån svaren från trygghetssamtalen, berättar pedagog 3 och 4. Pedagog 3 påpekar att de flesta pedagogerna på skolan är duktiga på att reda ut konflikter, oavsett hur “liten” konflikten är, vilket leder till att pedagogerna lättare kommer åt problemen eftersom de inte struntar i vissa saker utan tar tag i allt. Pedagogerna lägger mycket tid på att alltid fråga eleverna innan rasten vad de ska göra under rasten. Efter rasten frågar de eleverna hur rasten har varit. Eleverna svarar med att antingen ge tummen upp eller tummen ner. Om det är en tumme som är lite sned eller pekar nedåt löser pedagogen det direkt under lektionstid. Pedagogerna tror att denna metod är grunden till att förebygga mycket mobbning samt få trygga barn och klassrum. Det finns även en KiVa-grupp som står för planeringen av upplägget för hela läsåret, till exempel vad som ska göras på KiVa-lektionerna, vilka äger rum minst en gång i veckan. Pedagog 4 förklarar att efter att skola Y blev en KiVa-skola har det blivit lättare att lägga upp det förebyggande arbetet, eftersom KiVa-lektionerna är schemalagda och ingår i undervisningen. KiVa-lektionerna omfattar 90 minuter varje vecka där pedagogen tillsammans med eleverna går igenom en KiVa-regel. Det är dock upp till klasslärarna att anpassa vilken KiVa-regel som de anser är viktigast att lägga fokus i just deras klass. Skolan har haft många lektioner där de har fokuserat på rollspel och bildspel där alla elever får känna på och se hur det är att vara alla roller i en mobbningssituation.

Vid allvarligare fall som sker upprepade gånger mot en elev skriver pedagogen, mentorn eller den som uppmärksammat situationen en sållningsblankett till KiVa-teamet som pedagog 3 och 4 sitter i. De har möten en gång i veckan där de går igenom de fall som de har fått in och sållar om det är en kränkning som skett eller ett fall som KiVa-teamet ska gå vidare med, berättar pedagog 3 och

4. Pedagog 3 förklarar att när de går vidare med allvarligare fall har de enskilda samtal där de först har samtal med den eleven som är utsatt och lyssnar på hans version av situationen. Med hjälp av rapporten som har skrivits samt den utsattas version pratar KiVa-teamet med dem som har mobbat. I KiVa-modellen finns det två metoder som skolan kan använda sig av när de inblandade förhörs. Båda pedagogerna poängterar att skola Y har valt att använda sig av den tuffare metoden enligt KiVa-modellen. Under samtalet med mobbaren har de en allvarlig diskussion och påpekar att det eleven har gjort är oacceptabelt och måste upphöra genast. Eleverna vet inte om samtalet i förväg utan det blir som ett "övertäckningsmoment" vilket gör att eleverna inte kan prata ihop sig om vad de ska säga. KiVa-teamet följer upp det veckan efter och, om det behövs, fortsätter de i flera veckor tills de märker att mobbningsituationen har upphört.

Pedagog 3: *"Vi har valt den lite tuffare metoden, det finns ju två varianter som jag kan visa er sen men vi har den här, då går vi bara rakt ner och så hämtar vi eleven och säger du ska följa med oss och så sitter vi i ett litet rum så tråkigt rum men det blir allvar att lite så här att nu vet vi vad du har hållit på med och det här måste sluta NU."*

Resultaten som pedagog 3 har sett efter att skola Y för ett år sedan blev en KiVa-skola är att de redan kan se att de har fått bukt med fler långvariga mobbningsfall som de har vetat om men inte riktigt fått ordning på. Det handlar främst om att de har inställningen att de inte ger sig. Pedagog 3 berättade om ett exempel där ett par elever som under en längre period utsatt en annan elev för mobbning är inne på den åttonde veckan med uppföljningssamtal, trots att mobbningen upphörde efter tre veckor. De elever som utsatte den andra eleven för mobbning anser att det är skönt att träffa pedagog 3 och en annan pedagog på skolan och bara checka av att det går bra. De eleverna har till och med bett om små uppdrag för att hjälpa andra barn vilket resulterar i en god cirkel. Med detta fall har de märkt en enorm skillnad. Pedagog 4 är positiv till åtgärdsprogrammet KiVa. Hen drar en parallell mellan vad det har haft för effekt både i Finland och på den egna skolan. Bara under detta läsår har mobbningen minskat betydligt på skola Y. Pedagog 4 anser att det inte sker lika mycket mobbningsfall som skolan hade i början och det tyder på att pedagogerna har anpassat KiVa-lektionerna rätt för klassen.

Pedagog 3: *"Asså vi kan ju redan nu se att vi har faktiskt fått bukt med flera mobbningsfall som har legat under en period som vi har vetat men inte riktigt har kommit till fått ordning på men där kan vi faktiskt se och det handlar om det här hela tiden, vi ger oss inte, konsekventa hela tiden."*

Skola Y hade en föräldrakväll där KiVa-teamet presenterade hur de arbetar och vad KiVa innebär. Under den senaste föräldrareffen om KiVa var det fullsatt vilket pedagog 3 tog som ett tecken på att föräldrarna var positivt inställda till KiVa och föräldrarna ansåg även att KiVa var "superbra". Pedagog 4 påpekade att det är jätteviktigt med ett bra samarbete med föräldrarna, till exempel om deras barn har varit på samtal hos KiVa-teamet eftersom de har en skyldighet att underrätta föräldrarna om det hänt någonting. Eleverna i årskurserna 1–6 har tillsammans med föräldrarna

fått en inloggning till KiVas hemsida där de kan spela spel tillsammans som handlar om mobbning. Detta är en faktor som visar att skola Y inte accepterar mobbning, påpekar pedagog 4. Eleverna är involverade i detta förebyggande arbete mot kränkningar och mobbning eftersom de har KiVa-lektioner och eleverna förstår att det handlar om KiVa varje gång de har värdegrundsövningar. Varje gång som det har hänt någonting till exempel på rasten säger eleverna att "nu måste vi ha en KiVa-lektion", berättar pedagog 3.

Pedagog 3 anser att det alltid finns gott om resurser på rasterna eftersom skolan har valt att lägga mycket resurser i de lägre åldrarna. Hen påpekar dock att det ibland är färre rastvakter på skolgården än vad som behövs, men jämfört med andra skolor anser pedagog 3 att det är "rätt så bra" på skola Y, det handlar mer om hur skolan praktiskt fördelar resurserna. Pedagog 4 påpekar att när det är vikarier som är rastvakter har pedagogerna på skolan inte alltid tid att till exempel informera om vilka vikarierna ska punktmarkera. Eleverna känner sig inte heller trygga med att hämta hjälp från en vikarie om det sker en mobbningsituation. Vikarierna ska inte heller ta hand om de fall som sker utan det är de ordinarie pedagogernas ansvar. När det gäller ordinarie pedagoger fungerar det jättebra, eftersom alla är medvetna om vad som ska göras och eleverna känner dem. De som är rastvakter har reflexvästar på sig så att eleverna lättare ska se var de befinner sig.

Pedagog 4: "Det kan vara bra typ att du ja cirkulerar dig ute på skolgården men om det är ordinarie så går det jättebra och då vet vi, eleverna vet ju att dom ska komma till oss så fort det är någonting och vi syns ju för att vi har ju våra västar och så och dom känner ju oss. Så jag hoppas på att ehh eleverna känner sig trygga men sen så kan det ju va att det är ju mycket vikarier och dom inte känner dom då väljer dom att kanske inte komma fram till vikarierna utan att dom väntar i några dagar när man kommer tillbaka ordinarie personalen och berätta vad som har hänt."

Pedagog 3 är övertygad om att skolan ska fortsätta med samma metoder och arbetssätt, speciellt basen som KiVa-modellen har. Hen anser dock att om skolan använder samma uppgifter till lektionerna kan det bli uttjatat efter ett tag. Pedagog 3 hoppas att KiVa kommer att uppdatera sitt upplägg hela tiden så att det inte ska behöva kännas uttjatat utan det ska finnas nytt material att hämta. Pedagog 4 är också övertygad om att de ska fortsätta med samma upplägg eftersom det första året som de har varit en KiVa-skola har gett positiva resultat. Pedagogen påpekar att de utvecklas mer ju längre de har arbetat med KiVa eftersom alla är insatta i det nu. I slutet av terminen kommer de att diskutera om vad som fungerat bra och mindre bra. Det sista som pedagog 3 påpekar är att KiVa är superbra och väldigt enkelt att följa eftersom det inte blir något extra jobb som kan bli stressigt för lärare när det kommer något nytt.

Pedagog 4: "Ja, för att det här är ju första året vi har ju liksom det är här vårt försökskanin (skratt) de här eleverna men det har gått jättebra och man blir ju liksom mer varm i kroppen när man ju längre man får jobba med det hära så nu har vi allt material så kommer vi göra så att vi slutet av den här terminen kommer vi då att sätta oss ner och titta vad som ha funkat bra och vad som funkar mindre bra och nu skulle man då kunna göra så att det blir bättre hela tiden för att nu är ju alla så himla insatta i det hära."

Under intervjun med pedagog 3 fick vi ta del av lärarens handbok för KiVa-programmet. I den står det att innan åtgärdsprogrammet KiVa ska inledas ska eleverna svara på en webbenkät för att skolans ska kartläggas. Med hjälp av enkäterna kan skolan se hur mycket mobbning som sker och hur trygga eleverna är, detta ligger sedan i grund för trygghetssamtalen, påpekar pedagog 3 och 4. (Salmivalli, C, et al, 2009, s. 8). Handboken tar upp vikten av symboler på de KiVa-affischer som sätts upp på synliga platser. Pedagog 4 påpekar även att reflexvästar med KiVa-logon används för att rastvakterna ska bli mer synliga, inte bara för eleverna utan även för att den som bär västen påminns om att hen har ett ansvar för elevernas trygghet och för att förebygga mobbningssituationer.

De första och främsta målen med de allmänna åtgärderna är att eleverna ska få en ökad medvetenhet om hela gruppens betydelse för mobbning samt förhindra att mobbning uppstår (Salmivalli, C, et al, 2009, s. 11). Åtgärderna ska även framkalla empati och lära eleverna hur de kan hjälpa och stötta de som blir mobbade. Eleverna ska inte uppmuntra den som mobbar utan stödja den som blir utsatt och visa att de inte accepterar mobbning. Om de lyckas skapa en gemensam ansvarskänsla och en förändring i klassens normkultur blir förutsättningarna bättre för att mobbningen ska upphöra. När det sker ett mobbningsfall är det de vuxna som är med i KiVa-teamet med klassföreståndaren som reder ut problemet. Det är sedan de som är med i KiVa-teamet som ordnar individuella samtal med dem som är inblandade (Salmivalli, C, et al, 2009, s. 12).

KiVa-skolaprogrammet har testat två olika metoder när det gäller de individuella samtalen. Dessa kallas "gemensamt bekymmer-metoden" och "den mobbningsfördömande metoden" (Salmivalli, C, et al, 2009, s. 20). Inom båda metoderna ska den som ser en mobbningssituation som har upprepats flera gånger fylla i en sållningsblankett som KiVa-teamet får. Det är inte KiVa-teamet som ska ta hand om allt "små gnabb" som sker på rasterna utan då är det den pedagogen som är i närheten och som ser eller hör vad som sker som ska ta hand om det. KiVa-teamet ska först och främst utreda de mobbningsfall som uppfyller kriterierna för systematisk mobbning (Salmivalli, C, et al, 2009, s. 22). Om ett mobbningsfall förekommit en eller två gånger är det klassläraren som ska ha ett allvarligt samtal med de inblandade där pedagogen bland annat förklarar att det är noll acceptans för det beteendet. Den utsatta eleven uppmuntras av pedagogen att berätta om det sker igen (Salmivalli, C, et al, 2009, s. 23).

När det har skett en mobbningssituation ska den utredas med antingen en eller två personer från KiVa-teamet. Det första som sker är ett samtal med den som har blivit utsatt. Genom ett enskilt samtal kan pedagogerna få höra den utsattas egna ord och få en uppfattning om hur länge situationen pågått och vad som har hänt. Det främsta målet med enskilt samtal med den utsatta är att hen ska få en ökad trygghetskänsla, veta att de vuxna är på hans sida och att de ska sätta stopp

för mobbningen. I slutet av samtalet bokar pedagogerna in en ny tid med den utsatta för att försäkra sig om att mobbningen upphört (Salmivalli, C, et al, 2009, s. 24).

Enligt "den mobbningsfördömande metoden" ska pedagogerna efter det enskilda samtalet med den utsatta ha en diskussion med de elever som har mobbat eleven. Det samtalet ska ske samma dag och bli en överraskning för de eleverna, så att de inte har någon chans att prata ihop sig med de andra inblandade. Det absolut viktigaste målet med dessa diskussioner är att det ska bli tydligt för eleverna att de vuxna vet om vad som har skett och att beteendet inte tolereras och måste upphöra omedelbart. De elever som utfört mobbningsituationen ska få utrymme att framföra sina åsikter och synpunkter och godkänna att hen ska förändra sitt beteende. Pedagogerna i KiVa-teamet som håller i diskussionen ska ha en mer fördömande än förstående ton (Salmivalli, C, et al, 2009, s. 25). Skola Y har valt att använda sig av denna metod när de diskuterar med de elever som ha utsatt någon för mobbning, vilket både pedagog 3 och 4 framhöll.

Efter att KiVa-teamet har haft de enskilda samtalen kommer ett nytt steg, vilket innebär uppföljningsdiskussioner med de inblandade efter cirka en till två veckor. Under dessa samtal ska det tydligt framgå om mobbningen har upphört eller ej (Salmivalli, C, et al, 2009, s. 31). En central del i KiVa-skolaprogrammet är lektionerna som har målet att förebygga förekomsten av mobbning samt förhoppningsvis påverka en pågående mobbningsituation. Under lektionerna ska det ske allmänna diskussioner om mobbning och pedagogerna ska heller inte peka ut någon elev eller en speciell mobbningsituation som sker i klassen (Salmivalli, C, et al, 2009, s. 48). Under diskussionerna ska pedagogen inte ge några rätta svar, utan det är eleverna som själva ska reflektera och tänka till kring temat på lektionerna. Detta leder till att eleverna blir aktiva med hjälp av övningarna. Varje lektion behandlar en regel som varje klass på skolan ska följa utifrån KiVa-modellen. När pedagogen tillsammans med eleverna har gått igenom alla regler får eleverna varsitt antimobbingskontrakt (Salmivalli, C, et al, 2009, s. 50).

Resultat av analyserna

Det som framgick under intervjuerna är att båda skolorna har hittat arbetsätt och metoder som har fått ett positivt resultat i det förebyggande arbetet. Båda skolorna har en grupp som är experter inom det förebyggande arbetet och som tar hand om mobbningsfall. Skola X har en stop-it-grupp som består av tre pedagoger, skola Y har ett KiVa-team med sex pedagoger. Skola X använder sig av egna metoder och arbetsätt som har anpassats till skolan och dess elever, medan skola Y använder sig av KiVa-modellen i det förebyggande arbetet. Vi intervjuade två pedagoger på varje skola och varje "pedagogpar" på vardera skola berättade om samma arbetsätt och metoder vilket bevisar att de har samma kunskap om hur skolan ska arbeta förebyggande med mobbning. Denna samstämmighet är självklart mycket positiv och effektiv eftersom de vet precis vad som gäller.

Under intervjun med pedagog 3 på skola Y fick vi ta del av KiVa-lärrarhandledningen där det står hur pedagogerna ska gå tillväga och hur KiVa-lektionerna är uppbyggda. Efter att vi analyserat lärrarhandledningen och jämfört den med intervjuerna från pedagog 3 och 4 märks det att pedagogerna har kunskap om hur de arbetar, eftersom de svarade precis som det står i lärrarhandledningen.

Skola X och Y involverar eleverna på varierande sätt, där skola X använder sig av fem kamratstödjare i varje klass. De fem elever som valts ut av stop-it-gruppen är som extra öron och ögon och berättar för stop-it-gruppen om de ser någonting som inte stämmer. Skola Y använder sig inte av kamratstödjare utan där har alla i klassen lika mycket ansvar för att berätta om de till exempel ser en mobbningsituation. Pedagog 4 berättar att en av KiVa-lektionerna handlar om att eleverna ska berätta om det sker mobbning. Eleverna är mycket duktiga på att berätta när det sker någonting på till exempel rasten och säger då att de måste ha en KiVa-lektion, berättar pedagog 3. Skola X har "Vip" – värdegrundövningar i praktiken och "Smile" – övningar om hur eleverna är mot varandra. Skola Y har KiVa-lektioner som innefattar värdegrundsövningar och de olika KiVa-reglerna.

Hur skolorna involverar föräldrarna i det förebyggande arbetet är skiljer sig åt. Skola X har all information på hemsidan. Skolan skickar också hem en folder till elever i de lägre åldrarna och stop-it-gruppen presenterar sig under föräldramöten. Pedagog 2 påpekar att de kanske borde få in föräldrarna mer i arbetet men att det generellt är ett bra samarbete mellan skolan och hemmen. När skola Y blev en KiVa-skola genomfördes en föräldrakväll där KiVa-teamet presenterade vad KiVa innebär och hur de arbetar utifrån KiVa-modellen. Eleverna får en inloggning till KiVas hemsida där de kan spela spel som handlar om mobbning tillsammans med sina föräldrar, vilket pedagog 4 lyfte fram som ett bevis på att skolan inte accepterar mobbning.

När det sker en mobbningsituation arbetar skolorna på ungefär samma sätt med enskilda samtal, men de har lite varierande metoder. På skola Y är det först och främst den pedagog som uppmärksammat en mobbningsituation som ska skriva en sållningsblankett till KiVa-teamet som i sin tur avgör om det är en kränkning eller mobbning. Om det rör sig om mobbning har KiVa-teamet först och främst ett enskilt samtal med den eleven som blivit utsatt, därefter pratar teamet med den eller de som har mobbat. Skola Y har valt att använda sig av den tuffa metoden i KiVa-modellen, där någon i KiVa-teamet går och hämtar eleven utan förvarning, och har sedan ett samtal där pedagogen påpekar att beteendet är oacceptabelt och genast måste upphöra. Skola X använder sig också av enskilda samtal med eleverna som är inblandade. När klassläraren känner att hen inte kan ta hand om fallet tar stop-it-gruppen hand om det. Pedagog 1 och 2 påpekade under intervjun att det är viktigt att de visar att de bryr sig om eleverna så att de ska känna sig positiva när de går

därifrån. Efter samtalen har både skola X och Y uppföljningssamtal tills mobbningsituationen har upphört.

Resultaten som skolorna har uppnått med sina arbetssätt och metoder är positiva inom det förebyggande arbetet. Skola Y blev en KiVa-skola för ett år sedan och personalen kan redan se att de har fått kontroll över mobbningsfall som de inte riktigt fått ordning på tidigare. Pedagog 4 berättar att resultaten som skolan uppnått under detta läsår som KiVa-skola är att mobbningen har minskat betydligt. Detta handlar främst om att skolan har inställning att inte ge upp när det gäller mobbning och att pedagogerna har anpassat KiVa-lektionerna på rätt sätt för klassen. Skola X har ökat från två kamratstödjare per klass till fem. Detta är deras mest positiva resultat, eftersom det är fler ögon och öron som ser och hör. Innan skolan hade fem kamratstödjare per klass skedde det fler grövre mobbningsfall. Skola X har tillämpat ett arbetssätt som inte rekommenderas av Skolverket men som fungerar i praktiken hos skolan. Båda skolorna är nöjda med sitt förebyggande arbete och kommer att fortsätta med samma metoder och arbetssätt. Skola X ska dock åka till Åland och undersöka hur åtgärdsprogrammet KiVa fungerar. Pedagog 3 på skola Y påpekar att skolan kommer att fortsätta med basen i KiVa-modellen. Pedagogen uttrycker dock en viss farhåga att samma uppgifter kan bli uttjatade efter ett tag. Pedagog 3 understryker att det första året som KiVa-skola har gått jättebra. Ju mer pedagogerna arbetar med KiVa-modellen, desto mer utvecklas de i det förebyggande arbetet mot mobbning.

Diskussion

I detta avsnitt diskuteras analyserna från intervjuerna jämfört med vad forskningen säger, det som forskningen och skolorna har gemensamt och var de skiljer sig åt.

Jämförelse mellan skolorna och forskning

Det vi uppfattade som extra intressant är att skola X använder sig av kamratstödjure trots att Skolverkets rapport inte rekommenderade detta, eftersom det är en faktor som kan öka mobbningen på skolan (Skolverket, 2011, s. 17). Skola X hade för några år sedan kamratstödjure enligt Friends-modellen vilket betyder att det var två representanter från varje klass. Enligt skola X var detta inte ett effektivt sätt att förebygga mobbning vilket även Skolverket skriver i sin undersökning. När skola X bytte till fem kamratstödjure per klass blev det en positiv effekt på det förebyggande arbetet, eftersom det blev mer grenat med ögon och öron som såg och hörde. En annan faktor som gjorde att skola X valde att öka till fem kamratstödjure var för att skolan upptäckte att två kamratstödjure i samma klass ibland kunde vara vän med samma person som ingen av dem ville "tjalla" på. Eleverna kände sig inte heller bekväma med att diskutera problemen med kamratstödjure från andra klasser vilket var fallet när det bara var två representanter från varje klass. Skolans utökande av kamratstödjure har varit den största framgången i det förebyggande arbetet mot mobbning. När skolan bara hade två kamratstödjure per klass skedde det fler grova fall av både kränkningar och mobbning. Detta resultat visar att Skolverkets utvärdering av kamratstödjure enligt Friends-modellen stämmer in på skola X's erfarenhet. Skolverket menar dock att kamratstödjure överlag inte är ett effektivt sätt att motverka mobbning. Rigby (2008) påpekar att det som fungerar på en skola inte behöver fungera på en annan och att alla skolor måste hitta sitt eget sätt att arbeta för att förebygga mobbning (Rigby, 2008, s. 153). Detta tolkar vi som extra intressant då det är precis det som skola X har gjort. Skolan har skapat ett framgångsrikt arbetssätt som inte rekommenderas av Skolverket för att förebygga mobbning.

Enligt Olweus (1998) är det lämpligt att använda sig av enkäter med frågor om mobbning som eleverna får svara på. Via dessa enkäter kan skolan sedan kartlägga hur utbrett det är med mobbning på skolan och hur eleverna känner sig, för att få kunskap om hur det förebyggande arbetet ska läggas upp (Olweus, 1998, s. 51). Skola X använder sig av enkätmetoden 3–4 gånger per läsår. Varje elev svarar på samma frågor varje gång. Stop-it-gruppen sammanställer sedan dessa enkäter och kan därefter med hjälp av kamratstödjurena formulera frågor om hur skolan och eleverna tillsammans ska gå tillväga för att förebygga mobbning. Enligt skola X är detta en metod som de är nöjda med och vill fortsätta med i framtiden. Skola Y kartlägger också mobbningen på skolan men gör detta via trygghetssamtal och trygghetsvandring i början av varje termin. Under trygghetsvandringarna pekar eleverna ut var de känner sig säkra respektive osäkra på skolan.

Trygghetssamtalen görs utifrån KiVa-modellen där läraren frågar eleven enskilt om hur den känner sig i klassrumsmiljön samt ute på rasten. Denna kartläggning skickas sedan till KiVas huvudkontor som därefter jämför skolans resultat med andra skolors samt ger förslag på vad skolan borde börja med att åtgärda.

Det vi uppfattade som viktigt är att alla fyra pedagogerna som vi intervjuade var ärliga med att det förekom mobbning och kränkningar på deras skola, vilket betyder att de inte blundar för problemen. Det tolkar vi som att skolorna är ärliga och på allvar vill förebygga kränkningar och mobbning, vilket vi även märkte under intervjuerna. Även Rigby (2008) lyfter fram att en bra skola erkänner att det förekommer kränkningar och mobbning. Han påpekar också att skolor som förnekar att det förekommer kränkningar och mobbning gör det på grund av att deras rykte kan försämrats (Rigby, 2008, s. 153). Förnekande tolkar vi som en negativ effekt, eftersom det tyder på att skolan inte vill erkänna att det finns problem eller att pedagogerna på skolan inte har ett genuint intresse av att förebygga problemen.

Det är viktigt att undervisa elever om vad mobbning är och vad det innebär med konkreta exempel som passar den klass som pedagogen undervisar i. Det kan vara en film eller olika scenarier som passar den specifika klassen. Pedagogen ska även berätta om hur eleverna kan gå tillväga för att förebygga kränkningar och mobbning på skolan, vilka arbetssätt och metoder som finns eller vem de ska gå till för att få den hjälp som behövs. Detta innebär att alla blir involverade i arbetet med att förebygga problemen. Något som vi uppfattade var intressant och positivt är att på skola Y är alla elever oerhört involverade i arbetet med att förebygga kränkningar och mobbning. Pedagog 4 berättar att alla elever vet vad begreppet mobbning innebär. De använder sig inte av kamratstödjure i varje klass, utan alla elever har lika mycket ansvar. Pedagog 3 förklarade under intervjun att det är eleverna som påpekar att de måste ha en KiVa-lektion om det har hänt någonting på rasten. Detta anser vi är ett bevis på att KiVa fungerar eftersom eleverna visar vilja att förebygga kränkningar och mobbning. Under KiVa-lektionerna ska pedagogen uppmuntra eleverna att diskutera kring det problem som uppkommit på skoltid eller vad lektionen handlar om. Pedagogen ska inte berätta för eleverna vad som är ”rätt” och ”fel” utan det är eleverna som ska diskutera fram olika åtgärder hur de kan lösa problemen. Att engagera eleverna i diskussioner om hur mobbning ska minskas och vilka metoder som kan leda fram till detta är, enligt Rigby, en viktig faktor i det förebyggande arbetet (Rigby, 2001, s. 325–326).

Pedagogerna på skola Y frågar eleverna inför varje rast om de vet vad de ska göra på rasten och även hur rasten gick när de kommer tillbaka till lektionen. Eleverna svarar med tummen upp eller tummen ner. Om det är någon tumme som är lite sned eller pekar neråt tar pedagogen tag i minsta lilla problem direkt under lektionstid. Pedagogerna på skola Y anser att detta är grunden till att eleverna ska känna sig trygga och få en trygg klassrumsmiljö. Det som händer på rasten kan annars

följa med in i klassrummet och det kan då vara svårt för eleverna att fokusera på undervisningen. Att ta tag i problemen direkt gör förhoppningsvis att eleverna känner sig trygga i klassrumsmiljön vilket är en förutsättning i elevernas inlärningsprocess (Rigby, 2008, s. 153). Olweus (1998) framhåller att det inte bara sker mobbning i klassrummet utan även ute på skolgården under rasterna. Det är därför viktigt att ha ett välfungerande rastvaktssystem. Att ha en hög närvaro med pedagoger som är engagerade och beredda att ingripa snabbt på rasterna är en enkel åtgärd för att förebygga kränkningar och mobbning (Olweus, 1998, s. 53–54). På skola Y uppfattar vi utifrån intervjuerna att det finns ett välfungerande rastvaktssystem där pedagogerna har en reflexväst så att de blir mer synliga för eleverna. Olweus (1998) påpekar även att det är viktigt att hålla "extra" koll på de elever som har blivit utsatta eller utsätter andra för mobbning (Olweus, 1998, s. 53–54). Pedagog 4 på skola Y berättade att de punktmarkerar elever på rasterna för att hålla extra koll, men detta kan bli en komplikation när det är vikarier som är rastvakter. Det beror på att pedagogerna inte alltid har tid att berätta för vikarien om vilka som ska punktmarkeras. När det gäller ordinarie pedagoger fungerar rastvaktssystemet utmärkt. Pedagog 3 påpekade att skola Y har lagt ner mycket resurser på rasten jämfört med andra skolor och underströk även att de har ett fungerande system även om det ibland kan ske misstag. Detta visar även att det sociala samspelet mellan eleverna och pedagogerna på skola Y är utomordentligt bra, eftersom eleverna känner sig trygga med att vara ärliga och pedagogerna bemöter dem på ett bra sätt.

Båda skolornas metoder när det gäller allvarligare fall baseras på enskilda samtal. Först pratar pedagogerna med den utsatta eleven för att hörs hans version, därefter med eleven eller eleverna som utfört mobbningen. Många forskare framhåller vikten av enskilda samtal, till exempel Rigby (2001), som menar att skolan ska använda sig utav en formell metod vid allvarligare fall. Det innebär att de pedagoger som är mest kompetenta inom ämnet ska intervjua dem som är inblandade i en mobbningssituation enskilt (Rigby, 2001, s. 326). Detta genomför båda skolorna som vi har undersökt och det är de pedagoger som är mest kompetenta inom ämnet som håller i samtalen. På skola X är det stop-it-gruppen och på skola Y är det KiVa-teamet. Båda skolorna har även uppföljningssamtal så länge som det behövs tills problemet upphör. Rigby påpekar att det är viktigt att hålla kontakten med alla inblandade tills mobbningssituationen är löst (Rigby, 2001, s. 328). Detta uppfattar vi är en viktig faktor för att förebygga dessa problem eftersom pedagogerna visar att de inte ger upp. Detta förklarade även pedagog 3 är en viktig grund i det förebyggande arbetet.

En betydande faktor som Olweus (1998) lyfter fram är att skolan och hemmet har ett bra samarbete. Om skolan har bestämt att det ska införas ett åtgärdsprogram och att det förebyggande arbetet ska bli bättre är det viktigt att informera alla föräldrar. Det kan ske vid ett föräldramöte där de som är kunniga inom ämnet förklarar vad mobbning är samt vilka åtgärder som skolan bestämt sig för att använda (Olweus, 1998, s. 57). När skola Y blev en KiVa-skola hade de ett föräldramöte

där KiVa-teamet informerade föräldrarna. Pedagog 3 berättade att det mötet var fullsatt och att föräldrarna ansåg att KiVa var lysande. Föräldrarna får även en inloggning till KiVa-hemsidan där de tillsammans med sina barn kan ta del av KiVas olika övningar. Detta uppfattar vi som att skola Y ger bra information till föräldrarna och eftersom det var många föräldrar på föräldramötet visar även det att de är insatta och villiga att samarbeta. Att involvera föräldrar i det förebyggande arbetet är även något som O'Moore och Minton lyfter fram (O'Moore & Minton, 2002, s. 15). Skola X ansåg att de har ett bra förtroende hos föräldrarna men pedagog 2 nämnde även att de kanske på något sätt skulle kunna utveckla samarbetet ytterligare, då föräldrarna endast får information i elevernas tidiga åldrar om hur skolan arbetar med förebyggande av mobbning. Detta tolkar vi som att skola X vill utveckla sitt samarbete med föräldrarna. I det stora hela uppfattar vi att båda skolorna har ett bra samarbete mellan hemmet och skolan, vilket är positivt när det gäller det sociala samspelet.

När skola Y blev en KiVa-skola för ett år sedan genomförde de en utbildningsdag för alla som arbetar på skolan. Dagen leddes av KiVa-teamet som förklarade hur programmet är uppbyggt. Detta framhåller Olweus är viktigt när en enskild skola bestämt sig för att börja med ett nytt förebyggande arbete (Olweus, 1998, s. 52–53). Pedagog 4 berättade att alla på hela skolan vet hur KiVa-skolaprogrammet är uppbyggt och hur de ska gå tillväga, samt att alla klasslärare har gjort ett utmärkt jobb. Olweus diskuterar åtgärder på klassnivå där han påpekar att klassen ska fastställa enkla regler om att förebygga mobbning som passar klassen. Eleverna måste även få en förståelse för vad reglerna betyder (Olweus, 1998, s. 62). De lektioner som KiVa har i sitt program behandlar regler under olika lektionsupplägg. Klassläraren i varje klass bestämmer vilka regler som klassen måste lägga ner extra mycket tid på. Det kan variera vilka sorts problem eleverna behöver "träna" mer på jämfört med andra klasser. Under lektionerna har eleverna diskussioner kring regeln, vilket leder till att eleverna får en större förståelse för vad regeln innebär. När de har gått igenom alla regler får eleverna ett antimobbningskontrakt för att de ska fortsätta följa alla regler.

Skola Y använder sig av forskningsbaserade åtgärder när det gäller att förebygga mobbning och kränkningar, eftersom KiVa-skolaprogrammet är evidensbaserat. Både pedagog 3 och 4 påpekade under intervjuerna att åtgärdsprogrammet är det enda evidensbaserade programmet, samt att det har visat att det fungerat utmärkt så väl i andra skolor som i deras egna skola. Under intervjun med skola Y fick vi ta del av lärarens handbok. Efter analys av den har vi uppfattat att både pedagog 3 och 4 har en förståelse för hur KiVa-modellen ska användas. De förklarar precis som det står i boken, vilket tyder på att de har kunskap om hur skolan arbetar med att förebygga kränkningar och mobbning. Detta resulterar i att pedagogerna har en bred kunskap om hur skolan arbetar och att de vet exakt vad som ska göras i mobbningsituationer. Rigby lyfter fram några riktlinjer som ett åtgärdsprogram bör innehålla för att det ska bli så effektivt som möjligt. KiVa-åtgärdsprogrammet har med vissa riktlinjer i det förebyggande arbetet. Den första innebär att skolan ska ha en tydlig

definition av vad mobbning betyder, vilket skola Y har undervisat om, både för elever och all personal. Den personal som ser att det sker en mobbningsituation har en skyldighet att skriva en sållningsblankett till KiVa-teamet som sedan tar hand om fallet. Skola Y har en generell förklaring utifrån KiVa-modellen om hur de ska gå tillväga när det sker mobbning eller om någon oroar sig för mobbning eller kränkningar. Detta har alla på skolan samt alla föräldrar blivit utbildade i. Skola Y blev en KiVa-skola ett år innan vi gjorde våra intervjuer och ska i slutet av vårterminen 2017 analysera vad de ansåg var mest effektivt och vad som inte visat samma effekt. Alla riktlinjer ska aktivt arbetas med hos alla som tillhör skolan, vilket även Rigby anser har en stor betydelse i arbetet (Rigby, 2001, s. 325).

I varje empirisk studie som vi har läst och analyserat kommer Dan Olweus upp som en referens, vilket har fått oss att bli intresserade av hans forskning. Vi har fastställt att Dan Olweus är en framgångsrik forskare inom ämnet kränkningar och mobbning. Båda skola X och Y använder sig även till viss del av hans arbetssätt och metoder. Det som är intressant är att Skolverkets rapport inte rekommenderar Olweus åtgärdsprogram. Detta kan tyda på att hans forskning är nyttig i det förebyggande arbetet mot mobbning men att användandet av hans åtgärdsprogram inte rekommenderas fullt ut av Skolverket.

Vår studies teoretiska utgångspunkt är det sociala samspelet när det gäller förebyggandet av mobbning och kränkningar. För att förebygga mobbning och kränkningar är det viktigt att alla på skolan vet vad det innebär och hur de förebygger detta, samt att alla involverade på skolan har ett bra samarbete. Hela analysen och diskussionen handlar i princip om detta, eftersom både skolorna och forskare inom ämnet påpekar detta. Det ska vara ett bra samarbete med föräldrarna, och all personal på skolan ska få kunskap om skolan väljer att införa nya metoder och arbetssätt för att förebygga kränkningar och mobbning. Alla som är medverkar i skolans arbete ska visa ett engagemang och skolan ska lägga ner mycket arbete på det förebyggande arbetet mot kränkningar och mobbning (Wrethander Bliding, 2007, s. 7). Utifrån intervjuerna på skola X och Y uppfattar vi att alla visar ett engagemang, och att skolorna lägger ner mycket tid i arbetet med att förebygga mobbning och kränkningar. På skola Y beror detta på att alla på hela skolan vet vad KiVa innebär och kan därmed hänvisa till KiVa om det händer något, samt att all personal på skolan är involverad i det förebyggande arbetet. Vi har även uppfattat att skola X har ett bra samarbete mellan stop-it-gruppen och eleverna, där de visar att alla elever ska känna sig sedda. Rigby framhåller också hur viktigt det är med ett bra samarbete mellan lärare och elever (Rigby, 2001, s. 325–326), vilket vi anser att båda skolorna har.

Konklusion

Under detta arbete har vi utifrån forskning och intervjuer från två skolor i Uppsala kommun försökt komma fram till olika metoder och arbetssätt som fungerar i praktiken för att förebygga mobbning. Båda skolorna var nöjda med sitt sätt att arbeta och ansåg att deras arbetssätt har gjort en stor skillnad i det förebyggande arbetet. Det som vi kom fram till var några specifika metoder som både skola X och skola Y använde sig av. Det första vi märkte hos pedagogerna som vi intervjuade var att de accepterade och stod för att det förekommer mobbning och kränkningar på deras skola, vilket är det första steget till att en skola ska kunna förebygga detta (Rigby, 2008, s. 153). Utifrån intervjuerna upptäckte vi också att båda skolorna har en expertgrupp inom ämnet som tar hand om allvarligare fall, vilket även Rigby påpekar är viktigt. Han anser även att när det uppstår en mobbningsituation borde pedagogerna prata enskilt med de inblandade eleverna (Rigby, 2001, s. 326), vilket både skola X och skola Y berättade för oss att de gör. För att en skola ska veta hur eleverna mår och vad som försiggår på skolan är det viktigt att kartlägga skolan (Olweus, 1998, s. 51). Både skola X och skola Y använder sig av kartläggning men på olika sätt.

Rigby menar att det som fungerar bra på en skola inte behöver fungera på en annan skola. Det betyder alltså att varje enskild skola måste hitta sitt personliga sätt att hantera mobbning för att det ska ge så bra resultat som möjligt (Rigby, 2008, s. 153). Skola X och skola Y arbetar på olika sätt för att förebygga mobbning och kränkningar, men de båda är nöjda med de resultat som de har åstadkommit. Det vi ansåg som intressant i detta var att de metoder som båda skolorna använde sig av är metoder som forskare har rekommenderat. Detta tyder på att tidigare forskning har resulterat i en positiv effekt för skola X och skola Y, även om skolorna använder sig av metoderna på olika sätt.

En vidare forskning utifrån denna uppsats är att utvidga geografiskt när det gäller de kvalitativa intervjuerna, som att till exempel intervjua fler pedagoger och skolor i olika kommuner i Sverige. Detta kan ge en bredare bild, eftersom det kan finnas skolor som hittat intressanta metoder och arbetssätt som inte framkommit i denna studie. En annan utgångspunkt kan även vara att intervjua pedagoger på andra KiVa-skolor i Sverige, för att se om dessa har fått samma positiva resultat som skola Y och skolorna i Finland.

I vår framtida roll som pedagoger kommer vi att ta med oss både det som forskningen anser vara viktigt och även metoderna som skolorna vi besökte använder sig av. Vi kan kanske inte förvänta oss att det ska bli samma positiva effekt på vår framtida skola, men vi har fått värdefulla tips om vad vi som framtida pedagoger ska tänka på för att göra skolan till en trygg plats för alla.

Referenslista

Litteratur:

Björk, G.O., 1999, *Mobbning: en fråga om makt?* Studentlitteratur, Lund.

Ellmin, Roger. 2014. *Att förebygga mobbning i skolan* Stockholm: Liber.

Hattie, John (2012). *Synligt lärande för grundlärare*. Natur & Kultur: Stockholm.

Olweus, D., 1998, *Mobbning i skolan: vad vi vet och vad vi kan göra*, 2., [utök.] uppl. Liber: Stockholm.

Olweus, Dan & Rädda Barnen. 1999. *Mobbning bland barn och ungdomar*. Berlings Skogs: Rädda Barnens förlag.

O'Moore, M. & Minton, S.J. 2004, *Dealing with Bullying in Schools*, SAGE Publications Ltd.

Rigby, Ken. 2008. *Children and bullying – How parents and educators can reduce bullying at school*. Blackwell publishing: Australia.

Rigby, Ken 2001. Kapitel 13: Health Consequences of Bullying and Its Prevention in Schools. I Graham, Sandra, & Juvonen, Jaana. 2001. *Peer Harassment in School: The Plight of the Vulnerable and Victimized*. United States of America: Guilford Publications. s. 310-331.

Salmivalli, C., Poskiparta, E., Tikka, A., & Pöyhönen, V. 2009. *Lärarens handbok för årskurs 1*. Psykologiska institutionen vid Åbo universitet: Från forskning till praktik-publikationsserie, 2.

Skolverket (2016). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2016*. Stockholm: Skolverket.

Sverige (2013). *Skollagen (2010:800): med Lagen om införande av skollagen (2010:801)*. 3., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik.

Trost, Jan., 1935 2010, *Kvalitativa intervjuer*, 4., [omarb.] uppl. edn, Studentlitteratur, Lund.

Wrethander Bliding, Marie. 2007. *Inneslutning och uteslutning – barns relationsarbete i skolan*. Poland: Studentlitteratur.

Internetkällor:

Ahtola, Annarilla, Haataja, Anne, Kärnä, Antti, Poskiparta, Elisa, & Salmivalli, Christina. (2012) "For Children Only? Effects of the KiVa Antibullying Program on Teachers." *Teaching and Teacher Education* 28.6: s.851–859.

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0742051X12000509> (Datum: 2017-04-05)

Arrhenius, Lars & Karlsson, Ditte. (2015). Okunskap bland lärare gör att mobbningen inte minskar. *Dagens nyheter*, 12 augusti. <http://www.dn.se/debatt/okunskap-bland-larare-gor-att-mobbningen-inte-minskar/> (Datum: 2017-16-05)

Forskningsetiska Principer Inom Humanistisk-samhällsvetenskaplig Forskning. Stockholm: Vetenskapsrådet, 2002. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (Datum: 2017-04-04)

Skolverket (2016) *Kränkning och missgynnande av elev*. 30 november.

<https://www.Skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/att-hantera-problem/krankning-av-elev>
(Datum: 2017-05-18)

Skolverket (2011) *Utvärdering av metoder mot mobbning*. Serie rapporter: 353.

https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2498.pdf%3Fk%3D2498 (Datum: 2017-17-05)